

על הצניעות בחברה המעורבת (ובפרט בנוער)

המרה משיעור שניתן לחב"ב סניף רחובות, אדר א' תשס"ח \ איל קליין

סוף כל סוף, לאחר כל הויכוחים, אנחנו נגדל וחברת המבוגרים שלנו תהיה ככל הנראה מעורבת במידה רבה – באוניברסיטה, במקום העבודה, במשפחה המורחבת, בחוגי החברים (חברות אשתך ובעליהם, חברים שלך ונשותיהם), ובקיצור – בכל מסגרת חברתית שהיא לא ישיבה או בית כנסת. המציאות היא, להערכתי, כי ההתרגלות והחינוך העצמי לצניעות מתפספסים סביב הויכוח האם עצם הסיטואציה של תנועת נוער מעורבת היא לכתחילה, בדיעבד – מותרת או אסורה. לא שויכוח זה איננו בעל ערך, אלא שהאנרגיות הנפשיות שהוא שואב אליו מחטיאות את מטרת הצניעות. סוף כל סוף הצניעות איננה רק תכונת מפתח בדמותה של חברה אידיאלית, אלא גם מידת נפש אישית אותה יש לסגל ולחזק, עמה אנו מסתובבים בכל מקום שנהיה (גם בחברות מעורבות מדי). ההשתפרות האישית בצניעות מוזנחת פעמים רבות, משני הצדדים בויכוח – התומכים בהפרדה לכתחילה עלולים לחוש כי ברגע בו אכן בנו חברה כזו הם סיגלו לעצמם את מידת הצניעות, והמתנגדים להפרדה עלולים לחוש כי בכך הם פטרו עצמם מעול הצניעות. לפיכך, אני מעוניין שלא להתייחס כאן לשאלת דמות החברה היהודית האידיאלית – מעורבת או נפרדת. במידה מסוימת זו שאלה של מידתיות, ולא של "או או" – שהרי, כשביל ההמחשה, אין איש הטוען שיש לבנות ערים נפרדות לנשים ולגברים, ומנגד אין עמדה התומכת בברירה מעורבת או כיו"ב. המחלוקת העיקריות לגבי ההפרדה עוברות בתחומים שאינם חד מימדיים – חתונות ושמחות, אירועים חברתיים, ישיבות הורים ומורים, טיולי משפחות, חוגי משפחות, שולחן שבת של משפחה מורחבת, וכיו"ב. העיסוק שלי, אם כן, יתחיל מנקודת מוצא של התקיימות בתוך החברה המעורבת, כיוון שזו המציאות הקיימת, ובה יש לסול את הדרך להתקדמות ולעבודה מידתית.¹

1. ובכל זאת, פטור בלא כלום אי אפשר. העובדה כי מציאות החיים שלנו כחברה היא מעורבת, עדיין איננה מספיקה כדי ליצור דגם צניעותי המתרכז בחברה כזו. עדיין עומדת שאלת הלגיטימציה הבסיסית של חברה כזו, המנוגדת ניגוד משמעותי לדמות החברה היהודית המסורתית. לאורך דורות רבים הקהילה היהודית היתה נפרדת במידה משמעותית מאד, והדבר בא לידי ביטוי גם בספרי ההלכה ובהוראה הרבנית. העירוב הקיים בחברה שלנו כיום לא עולה בקנה אחד עם המסורת והמקורות, ויש להבין קודם כל את הסיבות לכך. התשובה מורכבת משתי מהפכות חובקות עולם, שעברו ועיצבו לא רק את המציאות הנכרית, אלא גם את עולמנו שלנו, התרבותי והרוחני (ולרובנו אף הדתי). האחת היא השינוי הדרסטי של מעמד האשה בחברה. בעקבות יציאת הנשים מהביתיות (כניסה למעגל העבודה) ומהבורות (כניסה למעגל ההשכלה), הן נעשו חלק אינטגרלי מהחברה במלוא המובן. בשל היותן חלק מהחברה, ובשל היותה של החברה כזו שלא מפלה בין בני אדם, ושמעוניינת להרוויח מקיום מכלול היחידים בה, על שונותם ותרומתם המיוחדת – היא נותנת מקום לנשים בכל המעגלים: במחקר האקדמי, בפרנסה, באמנות, בשיח הציבורי, ועוד.

המהפכה השנייה עוסקת לא רק במקומה של האשה כי אם במעמדה של הזוגיות, או ליתר דיוק במעמדה של הרומנטיקה ושל ההתחברות הנפשית בזוגיות. אנו מצפים מעצמנו לזוגיות עמוקה יותר, בעלת מעורבות נפשית ורגשית גדולה, אשר חלק בלתי נפרד מתקינותה ובריאותה הוא הרצון והצורך לכרוך האחד את השני בעומקים הנפשיים שלנו. קשה לזוג כיום להתקיים באופן בריא ונאמן אם כל סיטואציה חברתית מפרידה ביניהם – אם היא לא יכולה להכיר ולשוחח עם החברים שלו, אם הוא לא יכול לשבת איתה בשמחות, טקסים, אירועי תרבות וארוחות משפחתיות, אם הם אינם חלק ממערך לימוד תורה או חוויה רוחנית משותפת אחרת, וכד'. החוויות החברתיות והציבוריות המשותפות הן חלק חיוני מההווה הזוגית ומהעמקתה.

לגבי שתי המהפכות הללו ניתן להתלבט אם התהליך עצמו הוא חיובי או שלילי, ויש צדדים במקורות לכאן ולכאן. בכל אופן, נקודות המוצא למאמר זה נלקחות מתוך יסודותיה של החברה וההשקפה הדתית לאומית, ובאשר החברה הדתית לאומית אכן מקבלת כחלק מעולם ערכיה הדתיים את התמורות הללו – הן במעמד האישה והן באופי ההתקשרות הזוגית – לדבר יש השלכות מקיפות על דמות הצניעות החברתית ועל מקומה של ההפרדה המגדרית.

מה קורה כיום בתנועות הנוער?

בפועל, משדלים ומחנכים את בני הנוער היום לשני מודלים כלליים של צניעות, ביניהם יש עוד גישות וניואנסים שונים. ניתן לאפיין אותם ע"י המקום בנפש עליו הם נסמכים – צניעות המושתתת על בושה, וצניעות המושתתת על חרדה.

הצניעות המושתתת על הבושה נפוצה במקומות בהם החברה היא באמת נפרדת, והמגע של בני הנוער עם בני המין השני הוא אכן מאורע לא שגרתי. יתרונה היא טבעיותה – היא מגיעה מתוך תחושה ישירה ואותנטית, ואינה כופה על האדם מידה הדוחקת אותו מבחוץ. יסודות החינוך של צניעות זו הן הזרות וחוסר-השייכות לעולם של בני המין השני. זו המשכה של הבושה הילדותית אל תחום הנוער – הבושה המגיעה מהשוני, המתח הנוצר ממנו וחוסר היכולת להתמודד איתו. אני מתבייש מהבנות² ולכן איני קרב אליהן, אין לי איתן דבר משותף, המפגש עמקן עלולה לגרום לי להתרגשות ומבוכה אל מולן איני רוצה לעמוד. הבעייתיות היא בכך, שמידה זו של בושה "אינפנטילית", ילדותית, אינה מתאימה לסדרי הנפש של האדם הבוגר. האדם הבוגר צריך להתגבר על המבוכה שלא מתוך בריחה וניכור עצמי, ותודעתו צריכה להיות פתוחה לקבל את עצמיותו גם על צדדיה המיניים והרומנטיים, וממילא את האחר המביא עמו שוני ותחושת מתח.³

עם כל זאת, עוד לא יצאנו ידי חובת השאלה ההלכתית, לאמור – אם אכן ההפרדה היא הוראה הלכתית במובן הפורמלי-משפטי של המילה (כפי שניתן להבין את דברי השולחן ערוך, אה"ע סימן כא, א: "צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד"), מה יעזרו כל השינויים החברתיים שבעולם? על ההלכה הרי מקובלנו שנהרות רבים של שינוי הזמנים והתרבויות לא יעקרוה ממקומה. מהו אם כן המקום להתיר קיום חברה כזו?

התשובה לכך מתחילה בתכונת אופי של דיני צניעות בכלל. צניעות הוא תחום הלכתי שבו הנורמות החברתיות הנהוגות אכן בעלות מעמד משפיע, ויש נושאים ודינים הקשורים לצניעות שמשתנים במקום ובזמן. כך למשל, תוס' בקידושין פב, א ד"ה "הכל לשם שמים" מתיירים על סמך מימרא זו שימוש בנשים בזמנם, זאת על אף העובדה שההקשר בו השתמש במשפט זה רב אחא בר אבא בגמרא שונה לחלוטין. ניתן להבין את דברי תוס' כך, שהם מסיקים מהיתרו של רב אחא (ליטול כלה על כתפיו על מנת לחבבה על בעלה) עניין עקרוני כללי לגבי דיני הצניעות, והוא שדינים אלו פחות "קשיחים" ויש בהם יסוד רלטיבי. הנקודה היא לשמור על הצניעות, אך יש ואותם גדרים שנאמרו בעבר אינם מהווים את מהותה השורשית הנצחית של הצניעות אלא האמצעי או ה"לבוש" של הצניעות בנסיבות הנתונות. וכן מבאר הריטב"א שם, ד"ה "הכל לפי דעת שמים", שדינים כמו להסתכל ולדבר עם הערה ולשאול בשלום אשת איש וכד', מסורים הם "כפי מה שאדם מכיר בעצמו", דהיינו שתוקפם ההלכתי קשור תמיד לשאלה האם מעשים אלו מגרים את היצר, ובכך הוא מסביר התנהגויות מיוחדות של אמוראים בתחומים אלו. ועל אף שהריטב"א עצמו מסתייג וכותב שאין ראוי להקל אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, מכל מקום ניתן ודאי להסיק כי התרגלות היציבור לנורמות התנהגותיות מסוימות משפיעה על הלכות אלו. מכאן ניתן להבין איך דינים שנראו בגמרא כמו דברי הלכה מובהקים – כמו שאלה בשלום אשה או שימוש באשה – הותרו במהלך הדורות, כמו למשל היתרו של המרדכי (מובא ברמ"א, שו"ע אה"ע סעיף כא, ה) להשתמש בשפחות נכריות במרחץ.

כיוצא בזה, התביעה ההלכתית "להתרחק מהנשים מאוד מאוד" יכולה להתפרש לא בתור עצם מהותה של הצניעות ההלכתית אלא בתור הדרכה והנהגה לחיים דתיים נכונים, מרוסנים וצנועים. מכאן, שבהשתנות קיצונית של הנסיבות – כמו שינוי אופי המפגש עם בני המין השני, הנושא כיום הרבה פחות מתח והתרגשות מיניים (בשל היותה של האשה כיום בעלת תכונות אופי אנושיות-משותפות רבות מעבר למיניותה) – אין חובה להיצמד להדרכה הצניעותית הישנה (זו שאינה הלכתית מובהקת). תימוך לפרשנות כזו של הוראה ה"להתרחק" ניתן להביא מכך שמימרא זו אינה מצויה כלל במקורות קודמים, ולפי ביאור הגר"א היא יונקת ממקורות העוסקים בחובה כללית של התרחקות מאיסורי עריות, לאמור – אין מקור ספציפי שמצווה להתרחק מנשים, אלא רק הוראות כלליות להציב סייג ולהתרחק מגילוי עריות. ה"מחבר" כנראה תרגם הוראות אלו לנסיבות בהן הוא חי, והעריך כי כל התקרבות אל נשים יש בה סכנה מינית ישירה.

2. במאמר אתנסח מנקודת ההשקפה של הבן, לשם הנוחות, אך בדרך כלל המצב הוא סימטרי ותקף גם לכיוון ההפוך במידה שווה.

3. הדברים מבוססים על דברי הרב שג"ר, "צניעות ובושה", בתוך **כתנות אור**, עמ' 117: "לא פעם מועדת הצניעות להפוך למסווה ולניכור, למסכה אטומה ונוקשה היוצרת חיץ בינינו ובין הזולת, ואפילו לחוסר יכולת של האדם להגיע לכלל אינטימיות עם גופו. הבושה

המודל החינוכי הנפוץ יותר הוא זה אשר משתמש ברתיעה מן האסור על מנת להביא לריחוק בין בנים לבנות, תחילה ריחוק בפועל ואחרי כן ריחוק נפשי, העשויים להידרדר לסלידה ואף למיאוס. זוהי צניעות שמקורה בפחד, יראת חטא. הבעייתיות כאן בולטת בהחרפה של מידה זו אצל מטפחיה, עד למצב בו המפגש במין האחר מעלה בהם רגשות של אימה וחששנות, ואסוציאציות של פיתוי וניסיון. השפה הצניעותית הפונה אל חדרי הפחד של הלב מידרדרת לציור דימוני של האשה, ומטעינה את ההתייחסות אליה בהקשריות מינית ובזהירות ממנה. המטען של הפוטנציאל המיני המסוכן שהשפה הדתית הזו יצרה עבור אותו מפגש בין-מיני הוא איננו טבעי עבורנו, ודווקא החששנות היא המציפה רגשות אפלים אל התודעה. היה ביכולתנו להתקשר באופן בסיסי בפנים מאירות לכל אדם, להיפגש דרך האנושיות הפשוטה המשותפת של כל צד, מבלי להעלות את נושא המיניות וההרהורים האסורים על לבנו כלל. דווקא הניסיון להלחין ולהזהיר אותנו מכל קרבה מינימאלית, דווקא המגמה לייחס משמעות לכל מאורע מעורב ולגרום לנו להירתע ולהתרחק ממנו – הם היוצרים שדים של חוסר צניעות במקום בו היו נורמאליות ופשטות בריאה. לדוגמה, פסק הלכה שאוסר מצב בו אישה מדברת בפני גברים בנימוק של "חשש הרהור", הוא בעייתי לא רק בשל העובדה שהוא איננו משקף נכונה את המציאות החברתית שלנו, אלא גם בשל התוצאות שלו. פסק כזה מעלה "הוא אמינא" כזו אל חלל האוויר, שאדם בריא הרואה אישה ומשוחח עמה נגרר להרהורים מיניים – הוא אמינא שאני מסופק אם קיימת בחברה מעורבת אחרת באופן רגיל.⁴

מאידך גיסא, המחשבה השכיחה בין אלו שאינם מאמצים את המודלים הללו היא שצניעות מתקבלת כתוצאה מהתנהגות טבעית נורמאלית ככל האפשר גם בחברה המעורבת. במילים אחרות, ההקצנה של רוח דבריי עד כאן תגיע למסקנה כי הצניעות היא דווקא ההתעלמות מהעובדה כי החברה מעורבת, והשוואה של נורמות ההתנהגות בחברה נפרדת ובחברה מעורבת. אני חש כי האווירה החברתית הנפוצה אצלנו היא זו שאינה רואה צורך לקחת בחשבון את עובדת העירוב, אלא באותם מקומות שההלכה המובהקת תכריח (כמו בנסיעה לים או כיו"ב).

גם זו טעות. ניתן להבחין, לדעתי, בסוג מסוים של אנרגיה מיוחדת הקיימת בדינאמיקה של החברה המעורבת – יתר חיות, יתר דריכות נפשית. לפעמים אנו עסוקים בהכחשת העובדה כי קיים הבדל בחוויה של חברה נפרדת ושל חברה מעורבת; הבדל המתבטא, למשל, בכך שבסביבה מעורבת אנו חשים מעט מתוחים יותר, אנו פחות משוחררים ויותר דואגים לתדמיתנו והופעתנו, התסיסה הנפשית החברתית היא גדולה יותר, וכד'. נראה לי כי מקור ההכחשה הוא

מצדה, עלולה להידרדר ולהפוך לתודעה ילדותית, לא בוגרת ואינפנטילית שאיננה מסוגלת לקבל את עצמה מתוך הרחבה, וכשהיא נתקלת בעצמה היא מסתבכת וחפצה להתנדף ולהפוך ל"אין"... האמנם בורח היהודי מגופו? ". הרב שג"ר עוסק בעיקר ביחס האדם לגופו, אך הדברים קשורים יחד, כיוון שבנבוכות מהאחרות המינית אני בעצם חושש מהגילוי של מה שהבדל המין עושה לי, בהשפעתו האינטימית על מצבי הרגשי.

4. ניתן להקשות ולומר כי טענתי אינה טענה, שהרי ניתן לטעון אותה כנגד כל קביעת נורמה הלכתית שקשורה לצניעות. אם נניח לדוגמה, כי הנורמה המציאותית המודרנית היא שכתף חשופה של אישה אינה מגרה עוד איש, הרי שניתן לטעון כלפי ההלכה כי בכך שהיא אוסרת את גילוי הכתף היא מטעינה אותה מטען מיני מיותר ובלתי טבעי. מכאן ניתן להגיע לאנרכיזם הלכתי גמור, שכן הנורמה הפרוצה היא זו שתכתיב את ההלכה במקום להיפך.

אכן, קיים פרדוקס מסוים שיש לאזנו – מחד גיסא, השפה ההלכתית מתיימרת לייצג את "המציאות הבריאה", את סף הגירוי ה"טבעי" של הנורמות הצנועות הלכתיות, ומאידך גיסא אותה שפה עצמה גם מחוללת את הנורמות הנפשיות והתודעיות שבמציאות בפועל. על כן, תשובתי היא כי יש להשאיר את השפה ההלכתית במינימום הפורמאלי שלה (או קרוב אליה), ואת ההחמרה לעשות בהתאם למקום ולזמן. במילים אחרות, ודאי יש הבדל בין הדרכות הלכתיות שכבר נכתבו ונחתמו כהלכה מחייבת, לבין הדרכות חדשות הנגזרות אך ורק מרוח כללית או "דעת תורה". רק על אלו האחרונות יהיה לגיטימי לטעון כי נזקן גדול מרווחן.

התחושה כי בייחודיות זו טמון חוסר-הצניעות. באמת, חוסר הטיפול באווירה ייחודית זו הוא איננו צנוע, ואתגר זה הוא הוא תפקידה של מידת הצניעות.

מהי, אם כן, אותה צניעות שאנו מבקשים? במה היא באה לידי ביטוי, ומה פעולתה על ההווה של החברה המעורבת ועל הנפש של היחיד? כיצד נמצא את אשר הצניעות תובעת מאתנו?

הצעד הראשון והבסיסי הוא לאמץ את שלושת הנושאים ההלכתיים המובהקים של צניעות בחברה, כשלכל אחד מהם יש מעגל ראשוני פורמאלי-משפטי שאינו נתון לדיון, ומעגלים רחבים יותר, אשר מתקבלים מחיפוש של המהות והערך ההלכתיים והפנמתם, ולא רק יישום ההנחיה המעשית של "החוק היבש":

1. **ביגוד** ראוי וצנוע לפי ההלכה, לבנות וגם לבנים. הרחבה של נושא זה נעשתה כבר ע"י חז"ל, באסרם לבישת צבע אדום (אע"פ שאין בכך חשיפה של הגוף). המהות כאן היא די ברורה – לטהר את המרחב החברתי מניסיונות פיתוי ושידול, ולשרש את המגמה לעורר משיכה מינית פיזית.

2. **איסור מגע**. בתחום זה אני מכליל גם שמיעת קול זמר, שנחשב בעיני חז"ל כקרבה מעין-פיזית, וכן את האיסור להתבוננות מינית. במעגל הרחב מדובר על ההימנעות מסיטואציות גופניות מעורבות: מחול וריקוד, ספורט, וכל מקום בו הגוף מועמד כהווה מרכזית.

3. **איסור ייחוד**. לפי חלק מהראשונים מקורו של איסור זה מדאורייתא הוא "לא תקרבו לגלות ערוה", לאמור – גם קרבה שאינה כוללת כל מגע פיזי יכולה להיות קרבה יתירה אסורה. מכאן, שהעיקרון מתרחב לכדי איסור אינטימיות מכל סוג שהיא עם אישה האסורה לה. המושג אינטימיות כולל בחוגו תחומים שונים: הן עיסוק בעניינים גופניים, הן סיטואציות בעלות הקשר של התחברות וקשר, והן שיתוף של עומקים נפשיים אישיים. הרחבה זו היא משמעותית ביותר, והיא הקושרת בין הרומנטיקה לצניעות – גם קשר אפלטוני שהוא אינטימי הדוק הוא בעייתי מבחינה צניעותית, אם אינו מכוון אל ההתקשרות בברית נישואין.

הנושא הרביעי עליו הזהירה ההלכה כשהיא תיארה את הצניעות הוא קלות ראש. גם כאן, במעגל הבסיסי מדובר על שחוק וקלות ראש המובילין את האדם לערוה (אבות ג, יג), שניתן לתאר אותם כהתפרעות והוללות חסרי רסן. אך ודאי יש להרחיב את המושג, ולהיות מודעים לכך שבחברה מעורבת יש תביעה נוספת לזהירות מקלות ראש, מאווירה משוחררת וצוהלת מדי, גם כזו שאינה קרובה להידרדרות מינית. בהקלת הדעת עצמה ישנה איזושהי חשיפה עצמית והתפרצות אל האחר, סוג מסוים של הסרת מחסומים וטשטוש גבולות – עניינים שהם בעייתיים בעיקר במקום בו יש גברים ונשים יחד. כאן שימת הגבול הראוי היא קשה במיוחד, שכן ודאי אין המגמה ההלכתית להפוך את הסיטואציה המעורבת למקום של כובד ראש במלוא מובן המילה. כובד ראש הוא מצב נפשי המתייחס בהלכה להימצאות במקום המקדש, בית הכנסת או בית הקברות – מקומות שללא ספק מייצגים יציאה מן החיים הנורמאליים והבריאים ומחייבים התנהגות שתבטא זאת. נראה כי בין קלות ראש לכובד ראש יש תחום רחב מאוד שאינו מוגדר עד הסוף, וגם בלתי ניתן להיות מוגדר. את קלות הראש האסורה, ואת המקום בו עובר הגבול הפנימי הדק בין הארת פנים, בריאות ושמחה לבין חציית גבולות מבחינה נפשית, נלמד להכיר רק אחרי שנפנים את מהותה של הצניעות המבוקשת.

הצעד המתקדם יותר בצניעות, לאחר שהעמדנו וחיזקנו את הבסיסים, מתמודד ישירות עם עצם חוויית המעורבות של החברה. לשם כך עלינו לשאול – מה מקורה של ה"חיות" וה"התרגשות הנוספת" של החברה המעורבת שלנו?

יש מי שרצה לטעון שמדובר על מתח מיני ממש (במובן פיזי), אבל לדעתי זו הגזמה שיש בה התכחשות למציאות ולחוויות הקיום הפשוטה, השפוייה והבריאה של מי שחי בחברה כזו. האנרגיה איננה מינית, אינה גוררת תגובות פיזיולוגיות כלשהן, ובאופן נורמאלי המחשבה אינה הולכת לכיוונים אלה כלל. מנגד, זה ודאי קשור להבדל בין המינים – כי הרי זו חוויה שונה מזו של חברה חד-מינית.

לתחושותי, מרכיב בסיסי באותה תסיסה הייחודית לקבוצה המעורבת היא האפשרות של רקימת קשר רומנטי. זוהי תוצאה של חיבה, שטבעי שתתפתח בין בני אדם שונים בחברה מעורבת. ההימצאות המשותפת גורמת לנו לעיתים לבחון את הקשר שלנו אל בחורה זו או אחרת – לאו דווקא בחינה רצינית, לאו דווקא התאהבות ממש, אלא מתוך האופציה הפתוחה עצמה. כל אחת היא פוטנציאלית להקים איתה שותפות ואהבה, קשר אינטימי. האפשרות הפוטנציאלית הזו גורמת לכך שכשאנחנו בסביבה מעורבת הנושא הזה קיים איפשהו באטמוספירה הנפשית או בת-מודעות כלשהי, ולעיתים גם מתגלה לנו במחשבותינו.

מכאן מגיע חוסר הצניעות העמוק שיכול להיות קיים בחברה מעורבת. עיקר הבעייתיות הוא כשהנושא הרומנטי חוזר ומציף את התודעה (בין זו האישית ובין זו הקולקטיבית) שלא במקום הצורך, וכשהתסיסה החברתית היא סביב מעמד זה. זהו חוסר צניעות המתגלם במובן של תכונה פלרטטנית, ובכך שהרגש החברתי תמיד מעורב ביסודות הכי עמוקים ופנימיים של הנפש, בתחום האינטימי. בסיטואציה זו ישנה פגיעה בשני יסודות של צניעות – יסוד הפרטיות ויסוד הזוגיות. האינטימיות, האהבה והרומנטיקה חייבים להיות קשורים הן לרשות היחיד, והן לנאמנות ולבלעדיות הזוגית, ולא להוות מרכיבים תמידיים במפגש החברתי.

על מנת לחדד, אתאר את הדברים בשפה טיפולוגית: בין שני סיפורי הבריאה המופיעים בתורה ישנם הבדלים רבים. אחד הבולטים שבהם הוא הפער בתיאור ההבחנה המינית. בפרק א של ספר בראשית, היותו של מין האדם מורכב מ"זכר ונקבה" היא חסרת כל משמעות, למעט היכולת המשותפת ללדת, כמו כל בעלי החיים. הזכר והנקבה אינם מופיעים כשתי ישויות שונות – שניהם נבראו כאחד בצלם א-לוהים, שניהם מתברכים בברכת "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה וגו'", ושניהם נקראים בשם אחד – 'אדם'. לעומת זאת, בפרק ב הסיפור שונה לחלוטין: ישנו 'איש' וישנה 'אשה', ומדובר על שני יצורים נבדלים בתכלית. רק האיש והאשה של פרק ב מגיעים ליצור יחסי זוגיות ("ודבק באשתו"), וקשר זה מתואר כאלטרנטיבה לבדידות קיומית.

מכאן שבדמות האנושית ישנה כפילות מסוימת – כל אחד הוא גם 'אדם' וגם 'איש' או 'אשה'. ישנו פן כללי באישיותנו שהוא אנושי משותף, והוא נעדר מגדריות והבחנה בין גברי לנשי – זהו צד ה'אדמיות' שבנו. בצדו, אנחנו גם 'איש'/'אשה', בעלי קווי אופי אישיותיים ייחודיים, ובעלי כמיהה להתחברות אל המין האחר ודבקות בו.

הקהילה המעורבת מתבססת מלכתחילה על צד ה'אדם' שלנו; במסגרתה אנו מתייחסים לנשים ולגברים בשוויון ובלא הבחנה מיוחדת, מתוך האמונה כי ההבדלים המגדריים אינם רלוונטיים לרוב נושאי העיסוק והשיח הציבוריים ואף החברתיים. בקהילה המושתתת על 'אדמים' אין חשש למתח או התרגשות ייחודית, ולא להידרדרות לשחוק ומיניות – באטמוספירה שלה אין כלל רגישות לשוני בין זכר לנקבה, והוא נותר כעובדה אמפירית יבשה שאין לה כל השפעה על הלך הרוח או על אופי המפגש. אלא שבמציאות, לא ניתן לעשות את החלוקה החדה הזו בין "אדם של פרק א" ל"אדם של פרק ב" – כל אדם מורכב מתוך שני הפנים הללו יחד. האנליזה היא תיאורטית; בפועל, כל אחד בהכרח

מביא איתו אל השדה החברתי גם את המטען של פרק ב, הכולל את המיניות, את המשיכה ואת הכמיהה העמוקה לרומנטיקה ולאינטימיות זוגית. לצורך כך נדרשים אנו למידת הצניעות.

הצניעות היא שהאדם מקיף עצמו במעין חומה שקופה, המפסיקה בין התחום החברתי, ה'אדמי'-כללי, הבר-שיתוף, לבין התחום האישי-אינטימי. חומה זו איננה ניכור, ולא בושה ופחד, אלא דווקא יכולת להאיר פנים מתוך כיסוי ושמירה על העצמיות ועל הכבוד העצמי, התגלות והופעה דרך הלבוש. כשם ש"כבוד א-לוהים הסתר דבר"⁵, כך גם כבוד הנשמה והגוף (שאף עליו נאמר שהוא עשוי בצלם א-לוהים⁶). אין לחשוף הכל – החשיפה היא פגיעה בקדושה, בייחוד, בשגב, ברוחניות – "נאמן רוח מכסה דבר"⁷.

זו מידה הנדרשת כחלק מדמותו של האדם ויחסו אל עצמו, והיא מתיישמת בעיקר בתוך חברה. גם בתוך חברה גברית או נשית נפרדת, הגישה והיחס הנפשי צריכים להיות שלא את הכל מעמידים על פני השטח, לא כל עניין שייך לרשות הרבים. כך למשל לא חייבים לשוחח על הדברים הגופניים-מאוד, כגון חוויית המיניות או צרכי הגוף⁸. בחברה מעורבת הגדר הוא רחב יותר – לא להיחשף יותר מדי, לא להגיע למקום של השתחררות וקלות ראש. את החשיפה האיטית העמוקה, העדינה, יש לשמור לסיטואציות של אינטימיות, אשר במובן המלא ביותר באה לידי ביטוי רק בזוגיות.

כאמור, לא יהיה זה נכון להעמיד פנים כאילו החברה המעורבת שלנו 'סטריילית' ממטענים נפשיים הקשורים ל"אדם של פרק ב"; האופן שבו יש להתייחס אל מטען זה הוא "הדחקה מודעת", כאל "נוכח נסתר", מכוסה. היינו, לא התכחשות לקיומן של רגשות וכמיהות רומנטיות, ולא בושה ילדותית מהן, אלא קבלתן באופן בוגר בד בבד עם הסכמה-שבשתיקה שיש להשאיר אותן בצד, מוצנעות, ברשות היחיד, ולהשתדל להישמר מלהעלותם אל הרשות החברתית – לא רק במעשה או בדיבור אלא אפילו ע"י התכוונות נפשית אל תחומים אלו בסיטואציה המעורבת. זוהי תודעה בוגרת, המכירה כי אל ה"זירה" הציבורית-חברתית כל יחיד מגיע לבוש.

לעידן השהות בתנועת הנוער יש תפקיד חינוכי גדול בתחום הצניעות. זוהי התקופה בה אדם לומד להתמודד עם כוחות החיים שהתחדשו בו מאז התבגרותו, כוחות חיים אשר טעות לחשוב כי ייעלמו בהמשך החיים. קיימת מחשבה נפוצה, כי לפלרטוט וליצירת קשרים-לא-רציניים בגיל הנעורים אין השפעה של ממש על החיים הבוגרים שאחרי הנשואין, בה ברור לכולם שקיימת חובה מוחלטת של נאמנות זוגית. באמת, מסתבר לומר כי למרות שמהותה של

5. משלי כה, ב.

6. ראה למשל ויקרא רבה (וילנא), פרשה לד, ג: 'גומל נפשו איש חסד' זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם אמרו לו תלמידיו רבי להיכן אתה הולך אמר להם לעשות מצוה אמרו לו וכי מה מצוה זו אמר להן לרחוץ בבית המרחץ אמרו לו וכי זו מצוה היא אמר להם הן מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסאות מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושופן והן מעלין לו מזונות ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות אני שנבראתי בצלם ובדמות דכתיב (בראשית ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם על אחת כמה וכמה!

7. משלי יא, יג.

8. על הגמרא האומרת כי "אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול", כותב רש"י: "שאינו מטיל רעי בפני אדם, ומכסה צואתו." (עירובין ק, ב)

הצניעות החברתית – שחרור החברתי מהאינטימי⁹ – לא משתנה אף כשאנחנו עוסקים בחברה המבוגרת-נשואה¹⁰, האתגר בזו האחרונה קל יותר, שכן האדם הנשוי הוא בעל עוגן קיומי של מלאות בתחומים אלו, ע"י ביתו וזוגיותו. בעוד שבנפש הנער המתבגר עוד מהדהד הפסוק "לא טוב היות האדם לבדו", הרי שהאדם הנשוי אמור לחוש כי במובן בסיסי הוא כבר מצא את שלמותו. אלא שמנגד, חומרתה של הצניעות בחברת המבוגרים גדולה הרבה יותר – בין אם מדובר בסכנת גלישה לתחום מיני שאסור באיסור כרת חמור, ובין אם מדובר בבגידה ובפגיעה בנאמנות ובבלעדיות הזוגית, אשר מתקיימים גם אם הפריצות נותרת בתחום נפשי-אפלטוני.

מעבר לכך, מדובר על חינוך ועיצוב הדמות האישית. נראה לי כי זה המתרגל בימי הנערות לבחון כל הזמן "אופציות" נוספות, מבלי יכולת לבקר את העיסוק בכך ע"י הרציונאל, זה שמוסיף להתרגש מכל מפגש עם בני המין השני ולא לומד להסתיר עצמו, לסוכך על נפשו מהתקשרות עמוקה מדי, מהתאהבות שלא במקום וכד' – יתקשה לעשות כן גם בהיותו נשוי. התכונה של המבט החוצה, של חיפוש ההתרגשות שבקשר חדש, שבאופציה רומנטית חדשה, מחלחלת וממשיכה לחיות באדם גם בהיותו נשוי, ועלולה להסיט את מבטו מחידוש, שימור ושיקום הקשר עם אשתו – לפזילה החוצה. כיוצא בזה במימד החברתי – צריכה החברה להתרגל ולדעת את הצניעות המהותית, זו שיכולה להעמיד חברה מעורבת שאינה בעלת מתיחות וריגוש מחד, ולא בעלת חיץ, מגדריות וניכור מאידך. יש ללמוד להתקשר גם בני המין האחר בפן האנושי שלהם, בפן של פרק א, ולשמור על הייחודי, המיני והאינטימי לרשות היחיד, לעצמי וביתי.

לסיכום: הדרך שבה אנו מתקדמים בצניעות בתנועת הנוער, מעבר לארבעת הנושאים ההלכתיים המובהקים (ביגוד, מגע, ייחוד וקלות ראש), היא הניסיון להפוך את הנושא של "בנים-בנות" לכמה שפחות 'עניין' (issue). זאת ע"י הכרעה והפנמה כי יש להעמיד את העניין הזה בצד, בהשגחה, כיוון שזה עוד לא הגיל המתאים. יש להמתין, ולהתאמץ להתמקד בעניינים אחרים.

באופן טבעי עדיין ייתכנו התאהבויות, וגם היחס אל עובדה זו צריך להיות בוגר, ולא בושה או הכחשה. הגישה היא פשוטה – אנחנו מעדיפים לכתחילה לא להתחיל קשר בגיל צעיר, אשר מאלץ "למרוח" קשר ואח"כ להתחתן בגיל מוקדם, אבל אם אירע, שלא בהשתדלותנו והתכוונותנו, שזוג מסוים מצא חן זה בעיני זה והתאהב – אין מדובר במאורע שלילי או בחטא, ועליהם להחליט האם עדיף להיפרד או לפתוח בקשר. עיקר המאמץ וההשתדלות צריך להיות בשלב שלפני כן – שלא להגיע לשם, שלא לחפש את ההתאהבות, ולא להעיר ולהתסיס את רגשות הלב אלא להניח לנושא – "השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ"¹¹.

9. במונח 'אינטימי' אני מתכוון כאן לתחום הרומנטי ולא המיני-גופני.

10. נראה שניתן לתאר את ההבדל בתפקיד הצניעות בין חברת הנוער לחברה הבוגרת-נשואה כך: בחברת הנוער, ה"הדחקה-במודע" של הצדדים בנפש בהם אני מבקש בת-זוג לחלוק עמה את קיומי ולכרוך את חיי וישותי בה, נעשית כיוון שהזמן עוד לא מתאים. לעומת זאת, בחברת המבוגרים אני לא חושף צדדים אלו כיוון שהם מסורים לאשתי, ואסור לפתוח אותם כלפי אופציות חדשות בעוד אני נתון בברית עם אשה אחרת. בניסוח מחודד: בשתי החברות היחיד הניגש אל הארוע החברתי מניח את הפנים האלו בנפש בצד, אלא ש'בצד' בחברה הנשואה תתפרש כניתוב הרגשות אל הבית, בעוד שבחברה הצעירה היא תתפרש כשמירת הרגשות אל העתיד.

11. שיר השירים ח, ד.